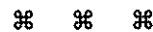

ד"ר ויטלא ארזי

לימוד האנגלית מתוך חווית לימוד רב-תחומית

ראשי-פרקים

- א. לימוד רב תחומי מהו?
- ב. הדילמה של ביה"ס הממ"ד: אינטגרציה בין קודש וחול האמנם?
- ג. קווים מנחים לשילוב מרכיבים בין תחומיים בהוראת אנגלית
- ד. השלכות על ביה"ס והמערכת החינוכית
- ה. ביבליוגרפיה

א. לימוד רב תחומי מהו?

לימוד אנגלית בשילוב בין תחומי או כפי שהוא נקרא בין אנשי המקצוע content-based instruction הוא גישה לרכישת שפה שבה ניתנת ללומדים ההזדמנות ללמוד לא רק מיומנויות שפה, כי אם גם נושאים ותחומי תוכן שונים. הוראת השפה נעשית באמצעות הוראת נושא או מקצוע, כמו, היסטוריה, מוסיקה, או פסיכולוגיה, כאשר ההוראה והלמידה מתמקדות בנושא ולא בהוראת השפה. מתודה זו מעוגנת באסכולה הדוגלת בלמידה "טבעית" של שפה, שהדובר הבולט ביותר שלה הנו Stephen Krashen, (1981).

בספרו The natural approach: Language acquisition in the Classroom מבהיר Krashen את הנחת היסוד עליה מבוססת השיטה כולה. לפי הנחה זו כאשר הלומד ניגש לגוף ידע חדש בשפה הזרה הוא מוכן להתמודד ברצון עם תבניות שפה בלתי מוכרות ובלבד שיש להן משמעות ספציפית ורלוונטית לתכנים אותם הוא מבקש לרכוש. בתחילת הלימוד הלומדים בגישה ה"טבעית" משתמשים באינטראקציה של קריאה, האזנה ושאילת שאלות. בהדרגה, באמצעות האינטראקציה עם תכני הלימוד, נרכשות מיומנויות לשוניות. כאשר הביטחון העצמי והמיומנויות הלשוניות מאפשרים זאת, מתחילים התלמידים באופן טבעי לבטא את הממצאים באמצעות דיון וכתובה. ע"י כך, טוען Krashen, יש דמיון בין שפת האם והשפה הזרה מכיוון, שהתהליך הטבעי של החקר מלמד אותנו מה הן התבניות הלשוניות (דהיינו אוצר מילים ותחביר) המשרתים אותנו באופן המוצלח ביותר ביצירת תקשורת לשונית התואמת את הצרכים שלנו (Krashen & Terrell, 1981).

"subject matter teaching, when it is made comprehensible, is : Krashen language teaching", דהיינו הוראת נושא כשהיא נעשית מובנת ללומד היא הוראת שפה.

מאידך, יש להדגיש כי הניסיון שהצטבר ביישום גישה זו נעשה בשני תחומי לימוד השונים במידה רבה מהמציאות בארץ. תחום אחד שבו נעשה שימוש נרחב יחסית בגישה זו הוא תחום לימודי השפה במוסדות להשכלה גבוהה, שבו במקומות רבים בעולם מתבצע חלק ניכר מהלימוד באנגלית. Snow & Brinton (בלשנים שעסקו רבות ובצורה מעמיקה בהוראה אינטרדיסציפלינארית של אנגלית) בספרם The content-based classroom: Perspectives on integrating language and content (1997) אספו מאמרים הכוללים היבטים תיאורטיים ודוגמאות מעשיות רבות לשילוב הוראת שפה בתחומי התוכן. אולם אם נחפש בו פתרונות להוראה בארץ, הרי שצפויה לנו אכזבה, מכיוון שרובו ככולו עוסק בלימודים ברמה אקדמית.

התחום השני בו נצבר (בעיקר בארה"ב) ניסיון רב בשילוב הוראת אנגלית בהוראה בין-תחומית הוא במסגרות של הוראת אנגלית לאוכלוסיות מהגרים בבתי"ס היסודיים והעל יסודיים.¹ בהוראה רב תחומית ב-ESL קימות מספר גישות, אך ראוי להתייחס בעיקר לשתיים מהן משום שניתן למצוא זיקה ביניהן ובין הרעיונות הנוגעים להגברת הטמעת לימודי האנגלית בתרבות ביה"ס.

1. הגישה הראשונה היא הוראת שפה מבוססת נושא (content/theme based), המכונה גם structured immersion או הטמעה מובנית. לימודי התוכן (למשל שיעור חשבון או היסטוריה) מתקיימים באנגלית תוך דגש על רכישת מיומנויות שפה ובאמצעות לימוד אקדמי של תכני הלימוד. תכנים ומטלות הלמידה אינם זהים לתכנים הנלמדים ע"י דוברי אנגלית. בשיעור המורה משתמש באוצר מילים ומבני שפה פשוטים יחסית לכשרים הלשוניים של התלמידים. במודל זה משלבים בשיעור אחד את לימוד המידע בנושא מסוים ואת לימוד השפה באותו נושא וע"י אותו מורה.
2. הוראה מוגנת (sheltered instruction), בה תוכנית הלימודים ומטלות הלמידה זהות לתלמידים הזרים ולדוברי אנגלית כשפת אם, אבל התלמידים הזרים

1 דהיינו הוראת ESL, אנגלית כשפה שנייה, ותחום זה אינו זהה למציאות בארץ בה נלמדת אנגלית כשפה זרה EFL, אם כי קימות מספר נקודות השקה בין ESL ל-EFL הנוגעות לעניינינו.

לומדים בכתות נפרדות, הם לומדים את כל הלימודים באנגלית ברמה המותאמת למיומנויות השפה שלהם. הדגש איננו על מיומנויות השפה.

אם כן, באופן מסורתי קיימת הפרדה בין הוראת אנגלית כ- ESL (כפי שמקובל להגדיר אוכלוסיות הלומדות אנגלית בארץ אנגלוסקסית מתוך מגמה להשתלב באופן מוחלט בלימודים, בתרבות, ובשוק התעסוקה המקומי) ובין הוראת אנגלית כ- EFL המתייחסת למצב בארץ. אולם, המהפכה הטכנולוגית, חדירת השימוש הנרחב באינטרנט הן לחיי היום יום והן למערכת החינוך, ובמיוחד תהליכי הגלובליזציה הצוברים תאוצה כל העת, גורמים לכך שהגבולות בין ESL ו-EFL הולכים ומטשטשים, מכיוון שהלומד אנגלית בארץ הנו גם "תושב" העולם הגלובאלי ששפת המידע והתקשורת בו היא אנגלית. בעקבות שינויים אלו נוצרת בהדרגה הקבלה מסוימת במטרות בין ESL ל-EFL, ובעקבותיה מתבקשת גם הקבלה במתודות ההוראה.

ג. הדילמה של ביה"ס הממ"ד: אינטגרציה בין קודש וחול האמנם?

הגדרת הנושא של "לימוד האנגלית מתוך חווית לימוד רב-תחומית" או "שילוב האנגלית כחלק מתרבות ביה"ס", יש בו משום מפנה משמעותי בהצבת הדגשים לחינוך הממ"ד. בעצם הצבת מטרה זו בפני ביה"ס הממ"ד נוצר קונפליקט פנימי, שכן מערכת החינוך הממ"ד מתבססת על תפיסה דואלית של "לימודי קודש" ו"לימודי חול". באופן טבעי לימודי האנגלית נמצאים בקטגוריה של "לימודי חול" המוגדרים בהירארכיה ערכית ברורה כמשניים ללימודי קודש, ולפיכך גם נדחקים, במרבית המכינות והשיבות לשעות הלימוד הפחות מוצלחות.

עלינו לשאול בכנות האם בהצבת הדגשים החדשים כוונתנו להצהיר שאכן יש מקום לשלב אנגלית גם עם לימודי הקודש? וזאת מבלי, חלילה, לבטל או לטשטש את ההיררכיה המהותית והערכית הקיימת בין לימודי קודש וחול? או שמא אנו מציבים מטרה צנועה בהרבה וגורסים כי ההפרדה בין חול וקודש בעינה עומדת, ואם נצליח ליצור אינטגרציה בין לימודי האנגלית ומקצועות חול אחרים (למשל מדעים היסטוריה גיאוגרפיה ספרות או תקשורת), דיינו. האם נשאיר את סוגיית אנגלית ולימודי קודש לעתיד? או שמא נבחר לא להתמודד עמה כלל.

אני גורסת כי בנושא זה אין לשמר את ההפרדה. אדרבא תכנה"ל החדשה באנגלית לבתי"ס הציבה מטרות השונות מהותית ממטרות העבר שהדגישו

מיומנויות שפה בלבד. התוכנית החדשה ממיינת את ארבעת התחומים בהם הלומד, אמור לתפקד באנגלית. אחד התחומים הוא התחום המכונה "הערכת תרבות, ספרות ושפה". דווקא בשל תהליכי הגלובאליזציה, הגדרת תחום זה כיום היא רחבה ביותר. קיימת היום מודעות בקרב הבלשנים החוקרים את התמורות שחלו בשפה האנגלית לכך שהתחום הספרותי-תרבותי באנגלית (ואפילו התחום הלשוני) הינו פלורליסטי, רב-תרבותי וחורג מההגמוניה של הספרות הקונונית האמריקאית והבריטית שאפיינה את תוכניות הלימודים הישנות.

המודעות לתמורות הלשוניות הנובעות מהגלובאליזציה של השפה גדולה עד כדי כך שהבלשן David Graddol (1977) טוען כי תחומי ההתפתחות בשימוש ובמבנה האנגלית יבואו ללא ספק מאלו ששפת אמם אינה אנגלית. Graddol אמנם מתייחס לתהליכים דמוגרפיים שאינם נוגעים ישירות לישראל, אולם ההשלכות של מחקרו ברורות.

בדומה לכך, ומתוך ראייה רב תרבותית של השפה הכתובה באנגלית, מאפשרת תוכנית הלימודים החדשה למורים לאנגלית ללמד טקסטים מגוונים, ולהשתמש גם כי בפירוש לא רק) בטקסטים יהודיים אותנטיים הנכתבים באנגלית לילדים, לנוער ולמבוגרים. לפיכך, אם אנו רוצים לחולל תמורה אמיתית ולשלב את לימודי האנגלית בתרבות ביה"ס, ראוי לקבוע שהלימוד הרב-תחומי יכלול הן את לימודי החול (כדוגמת מדעים, גיאוגרפיה או תקשורת), והן נושאים בעלי זיקה ללימודי קודש או לנושאים יהודיים. האפשרויות לכך רבות: פרשת שבוע, נושאי הלכה ופולקלור, בין אדם לחברו ועוד.

על השילוב האפשרי ניתן ללמוד מהדוגמא הבאה: תלמידת אחת האולפנות הצטרפה לפני מספר שנים, בהיותה תלמידת כיתה ז', לאביה לסיור בקניה. סמוך לשובה הוציאה לאור המורה לאנגלית באולפנה עיתון באנגלית ובו מגוון סיפורים, כתבות ופעילויות שכתבו התלמידות. המורה הציעה לאותה תלמידה שתכתוב כתבה על רשמיה מהטיול, והתלמידה (שאיננה דוברת אנגלית) כתבה חיבור שנושאו היה "מה רבו מעשיך ה': בעקבות סיור לנפלאות הטבע בקניה". לימים, נפגשו הורי התלמידה עם ראש האולפנה, שזכר לציין, שנתיים לאחר אותה כתבה, שהכתבה זכורה לו לטובה, אעפ"י שהוא אינו נוהג לקרוא באנגלית.

אינני טוענת שעלינו להפוך את שיעורי האנגלית לשיעורי מוסר או את שיעורי הקודש ללימודי חול, אולם הוראת האנגלית היא כלי רב עצמה, שבאמצעותו אנו יכולים להרחיב את אופקי התלמידים ולהציב בפניהם אתגרים אינטלקטואליים דרך החוויה האינטרדיסיפלינארית. עלינו לשלב את השימוש

באנגלית במגוון פעילויות בית ספריות: בעיתונים, במחזות, בהפסקות פעילות, ועוד, וזאת בשל האחריות המוטלת עלינו בעיני בוגרים ובוגרות יראי שמים המסוגלים לתפקד בביטחון לעצב ובגמישות בעולם האקדמי ובעולם התעסוקתי ששפת המידע והתקשורת בו היא אנגלית. על מנת לחולל שינוי של ממש, יש, לדעתי, לקבוע שגם נושאי יהדות ותחומים הנוגעים ב"לימודי קודש" ייכללו ב"מהפכת ההוראה הרב-תחומית".

ג. קווים מנחים לשילוב מרכיבים בין תחומיים בהוראת אנגלית

על מנת לשלב את לימודי האנגלית בביה"ס וליצור חווית לימוד רב-תחומית, יש לקבוע את העקרונות הבאים:

1. הוראת האנגלית צריכה להתגבש סביב לנושא או מוטיב מרכזי כגון נושא מרכזי (theme-based).
 2. על הלימוד להיות ממוקד בטקסט (literature-based).
 3. לימוד האנגלית צריך להיות קשור לתחום תוכן, דהיינו מקצוע או מגמת לימוד (היסטוריה, ספרות מדעי החברה וכו') (content-based).
- במקביל, יש להתייחס לשלבים הטבעיים של רכישת השפה, כמו גם לאוטנטיות שלה ולהימנע מיצירת טקסטים מלאכותיים שכל מטרתם לשרת נושא מסוים. במקום זאת יש להשתמש באופן נרחב בטקסטים אותנטיים ספרותיים ואחרים שעברו התאמה קלה לרמת הלומדים. מאידך גיסא, גם כאשר מאמצים גישה זו (ובכך, לכאורה, מפנים עורף להוראה מסורתית של תבניות לשוניות) יש לדאוג שתהיה הוראה ברורה של מבני שפה, ומיומנויות לשוניות על מנת שהלומדים יוכלו בעתיד להתמודד עם מגוון נרחב של נושאים גם אם אלו לא נלמדו בביה"ס. מודל זה משלב את מטרות ה-ESL ו-EFL המסורתיות. אם יאומצו עקרונות אלו קיים סיכוי טוב שנפתח את כישורי הלימוד והאוריינות הכלליים של הלומדים, כמו גם את היכולת שלהם ללמוד באמצעות השפה האנגלית, במקום שרק יתקשרו באנגלית.

באופן מעשי ניתן להציע את המודל הבא: בית הספר ייקבע מה הם תחומי הנושא (theme) שבהם תתקיים למידה בין-תחומית, למשל נושא משפחה, איכות הסביבה, סובלנות או כל נושא אחר. ביה"ס יקבע מהם תחומי התוכן (מקצועות הלימוד) שיתברו לנושא זה, כאשר העקרונות המנחים הם תוכנית הלימודים הקיימת במקצועות השונים או דגשים מיוחדים המתאימים לבית הספר. ניתן לעבוד במספר מודלים: כאשר המשתנים הם משך הזמן (עומק) (האם מדובר

בזמן מוגבל או בתוכנית שנתית), ומספר תחומי התוכן (רוחב) (האם יחידת לימוד באנגלית תשולב בתחום תוכן אחד או במספר תחומי תוכן).

ניתן להציע שני מודלים לגישה זאת:

(א) **המודל הניסיוני (שילוב מוגבל):** ביה"ס יחליט על נושא אחד ובו תעשה למידה אינטגרטיבית בפרק זמן מוגדר בשנה"ל. לאחר ניסוי זה יופקו לקחים ומסקנות לגבי הרחבה עתידית. לדוגמא, בכתה ו בבי"ס חנה סנש באור עקיבא נלמדו הטקסטים באנגלית מתוך אינטגרציה עם נושאים מגוונים בתקשורת (Sadan, 1998). בבי"ס יסודי ממלכתי באחד המושבים מועלית בכל שנה בכתה ו הצגה באנגלית המספרת את סיפור מגילת אסתר, בהשתתפות כל תלמידי השכבה.

(ב) **מודל שנתי:** ייקבעו 2-3 תחומי דעת (ובתוכם נושאים מרכזים) שחיבור לימודי האנגלית אליהם ייעשה לאורך תוכנה"ל השנתית. כל נושא הנלמד בתחומים אלו ילווה גם בפעילות באנגלית, שחלקה ייעשה בשיעורי האנגלית, וחלקה (למשל פעילות חקר באמצעות האינטרנט) ייעשה במסגרת שיעורי התוכן. ניתן לחשוב גם על שעות מסוימות בהן המורה לאנגלית ומורה התוכן עובדים יחד.

לא הוצע כאן מודל של content-based instruction כפי שהוא מקובל ב-ESL, דהיינו, שפל הוראת התוכן מתבצעת באנגלית, מכיוון שרוב כח האדם הקיים היום בהוראת התוכן אינו מיומן דיו בשפה האנגלית, וגם מכיוון שהניסיון שנצבר בארה"ב במסגרות שאינן מסגרות של השכלה גבוהה מעיד כי לעתים קרובות תחום התוכן יוצא נפגע.

כל יחידת לימוד באנגלית (הן במודל המצומצם והן במודל הרחב) תכלול את

המרכיבים הבאים:

1) הצגת **אוצר מילים ומושגים** המאפיינים את יחידת הלימוד מצד התוכן, קשורים אליה או מופיעים בה בתדירות. כיוון שיחסי הגומלין בין התוכן הנלמד ולימודי השפה חשובים, חשוב שרשימת המושגים תיקבע במשותף ע"י מורה התחום ומורה האנגלית. לדוגמא, אם נעשית חבירה בין לימודי חשבון והנדסה ואנגלית, המורה להנדסה תגדיר מהן צורות גיאומטריות או פעולות חשבון הנלמדות השנה, והמושגים הקשורים אליהם. בכתה שלומדת על משולשים תהיה קדימות להוראת המילים הקשורות למשולש, (triangle) זווית (angle), ועצמים בעלי צורה של משולש (למשל, גג), שאולי מופיעים בתרגילים. כפי שהוזכר במבוא, יש לחזק במסגרת שיעורי האנגלית לא רק תבניות שפה אלא גם

- א. על המערכת החינוכית בכלל, ועל החינוך הממ"ד בפרט להבין את אופי ההוראה הבין תחומית ולהפנים את מטרותיה ולא להסתפק בתשלום מס שפתיים בלב.
- ב. יש לבחור ולאמן צוותי מורים שיוכלו ללמד בגישה זו מתוך שיתוף פעולה.
- ג. יש לבנות תוכנית לימודים אינטגרטיבית המתאימה לאוכלוסיות תלמידים שונות תוך התייחסות למודלים שהצגתי מבחינת משך הזמן ועומק האינטגרציה.
- ד. יש לקבוע מהן שיטות ההוראה ויתר על כן, מה הן שיטות ההערכה המתאימות להוראה בין-תחומית.

ה. ביבליוגרפיה

- Graddol David (1997) *The Future of English?* . The British Council.
- Krashen, S.D. & Terrell, T. (1981). *The natural approach: Language acquisition in the Classroom*. London: Cambridge University Press.
- Snow, M. A. & Brinton D. M (Eds.), (1997). *The content-based classroom: Perspectives on integrating language and content* . White Plains, NY: Addison Wesley Longman.
- Sadan Nili, (1998) Combining communication studies with English lessons. *English Teachers Journal*, 52:77

<http://members.aol.com/Ryanbut/optical.html>

<http://www.ads-online.on.ca/illusion/directory.html>